

NMMAGAZINE

DECEMBER 2015

- 2 Redactioneel
- 3 Van de voorzitter
- 4 Onder Nederlandse vlag/350 jaar Korps Mariniers
- 8 Nederlanders krijgsgevangen
- 12 Vriendendag in ons museum
- 15 Vrijwilliger in het NMM
- 16 De Troepenmacht in Suriname
- 20 Militair Culinair, rats, kuchen en bonen

**VRIENDEN
NATIONAAL
MILITAIR
MUSEUM**

VAN DE VOORZITTER

FREEK GROEN

Voor u ligt alweer het derde nummer van het NMMagazine en de redactie is er weer in geslaagd het mooier en interessanter te maken. Er is altijd iets te verbeteren maar ik ben trots op deze vrijwilligers die in samenwerking met onze vormgever in zo'n kort bestek een prachtig blad weten te creëren. Hun enthousiasme straalt er weer van af. Uiteraard hebben opmerkingen en aanvullingen van de lezer ook aan dit resultaat bijgedragen. Niet alleen voor het verbeteren van de kwaliteit maar ook voor een deel van de inhoud is de redactie afhankelijk van externe inbreng. Naast de vaste rubrieken zoeken we ook verhalen en belevenissen van onze vrienden. Schroom niet om uw pennenvruchten aan de redactie te sturen ook als u meent niet zo'n vlotte pen te hebben.

De redacteuren helpen u graag een mooi artikel samen te stellen. Ook bijdragen aan de website kunnen we goed gebruiken, we zoeken nog naar "jonge" vrienden die ons hierbij kunnen helpen.

Op 14 november hebben we onze tweede vriendendag gehad. Joke van Vels, in nauw overleg met Michiel Zeeman van het museum en met assistentie van Gerard van Putten en administratieve ondersteuning van Richard Budèl hadden een prachtig programma samengesteld en uitgewerkt. Grote animo om deel te nemen heeft ons een beetje verrast waardoor we op het laatst vrienden moesten weigeren en uiteindelijk zelfs het programma moesten

BESTE VRIEND,

Bijna aan het einde van het eerste volledige jaar van ons Nationaal Militair Museum kunnen wij niet anders dan heel tevreden terugblikken. 2015 is een fantastisch jaar geweest met een vliegende start waaraan veel mensen hebben bijgedragen. Dit geeft moed voor de toekomst. In dit derde NMMagazine hebben we wederom aansluiting gezocht bij de activiteiten in het museum. Naast een terugblik op de Vriendendag 14 november besteden we aandacht aan Militair Culinair. Ook het Korps Mariniers in jubileumjaar verdient als vanzelf een plek in ons blad. De Nederlandse militaire aanwezigheid in Suriname is wellicht voor velen een onbekende geschiedenis waaraan we graag aandacht besteden. Daarnaast vindt u de inmiddels bijna standaard rubrieken met informatie over het programma van het museum en de columns van voorzitter en vestigingsdirecteur. De redactie hoopt geslaagd te zijn in de opzet om een aantrekkelijke uitgave samen te stellen die het brede lezerspubliek zal aanspreken. Uw enthousiasme gaat als vanzelf afstralen op uw omgeving en hopelijk op het aantal nieuwe vrienden. Veel leesplezier!

aanpassen. Daardoor konden maar 60 vrienden de tentoonstelling "Klas van '45" bezoeken. Deze indrukwekkende tentoonstelling is bedoeld voor scholen en kan normaal niet worden bezocht. We gaan bezien hoe we dat op niet al te lange termijn (de volgende vriendendag) goed kunnen maken. Ook waren sommige vrienden ontevreden over de verzamellocatie en de hoogte van de bijdrage. We moeten ons realiseren dat de verzorging in het museum is uitbesteed en derhalve commerciële prijzen worden gerekend. We zijn met het NMM in overleg hoe wij de ontvangst en de verzorging op vriendendagen zo goed mogelijk kunnen vormgeven voor een schappelijke prijs. Het in ontvangst mogen nemen van de onderscheidingen en een geweldig legaat van Gijs Scholtens, voormalig

voorzitter van de SVLM, was een zeer gedenkwaardig moment. Prima rondleidingen voor 200 vrienden die vrij mochten rondlopen in het Depot was het een feest van herkenning. Ook de uitleg van de medewerkers en conservatoren over hun werk was interessant. Dank zij de medewerking van het museum en de inzet van heel veel extra vrijwilligers hebben we een mooie middag gehad. Mede door de vele positieve reacties overheerst het goede gevoel.

Als vriendenstichting bestaan we nu ruim een jaar. Een jaar waar we veel hebben gedaan maar ook veel hebben geleerd. Met een mooi Magazine, een toegankelijke website en ook in

2016 gratis toegang voor de Vrienden hebben we mooie resultaten geboekt. We zijn zeker op de goede weg maar als bestuur realiseren we ons dat we er als Stichting nog lang niet zijn en zullen onversaagd doorgaan.

Voor mij is het nu tijd om terug te treden als uw voorzitter en zoals afgesproken op 1 januari van functie te wisselen met Theo Ent, de vicevoorzitter.

Ik dank u voor uw steun, uw bijdragen, de opbouwende kritiek en hoop dat u mijn opvolger op dezelfde wijze zult blijven steunen.

Een rondgang door de depots was een unieke mogelijkheid.

350 JAAR KORPS MARINIERS

DOOR GER BOOIJ

Op 10 december 2015 bestaat het Korps Mariniers 350 jaar. Een lange geschiedenis waar veel over te vertellen valt. Naast een blik in de historie, bij de meeste musea gebruikelijk, is het ook goed naar het heden en de toekomst te kijken. Die zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De oprichtingsacte van 10 december 1665 stelt dat zeesoldaten geschikt moeten zijn voor inzet op zee en aan land. De eerste drie wapenfeiten gedurende de eerste tien jaren van het bestaan van het Korps Mariniers behelzen Chatham (1667 – vanuit zee), Kijkduin (1673 – op zee) en Seneffe (1674 – aan land). Deze drie elementen, inzet op zee, vanuit zee en aan land, zijn nog steeds in het hedendaagse mariniersoptreden terug te vinden.

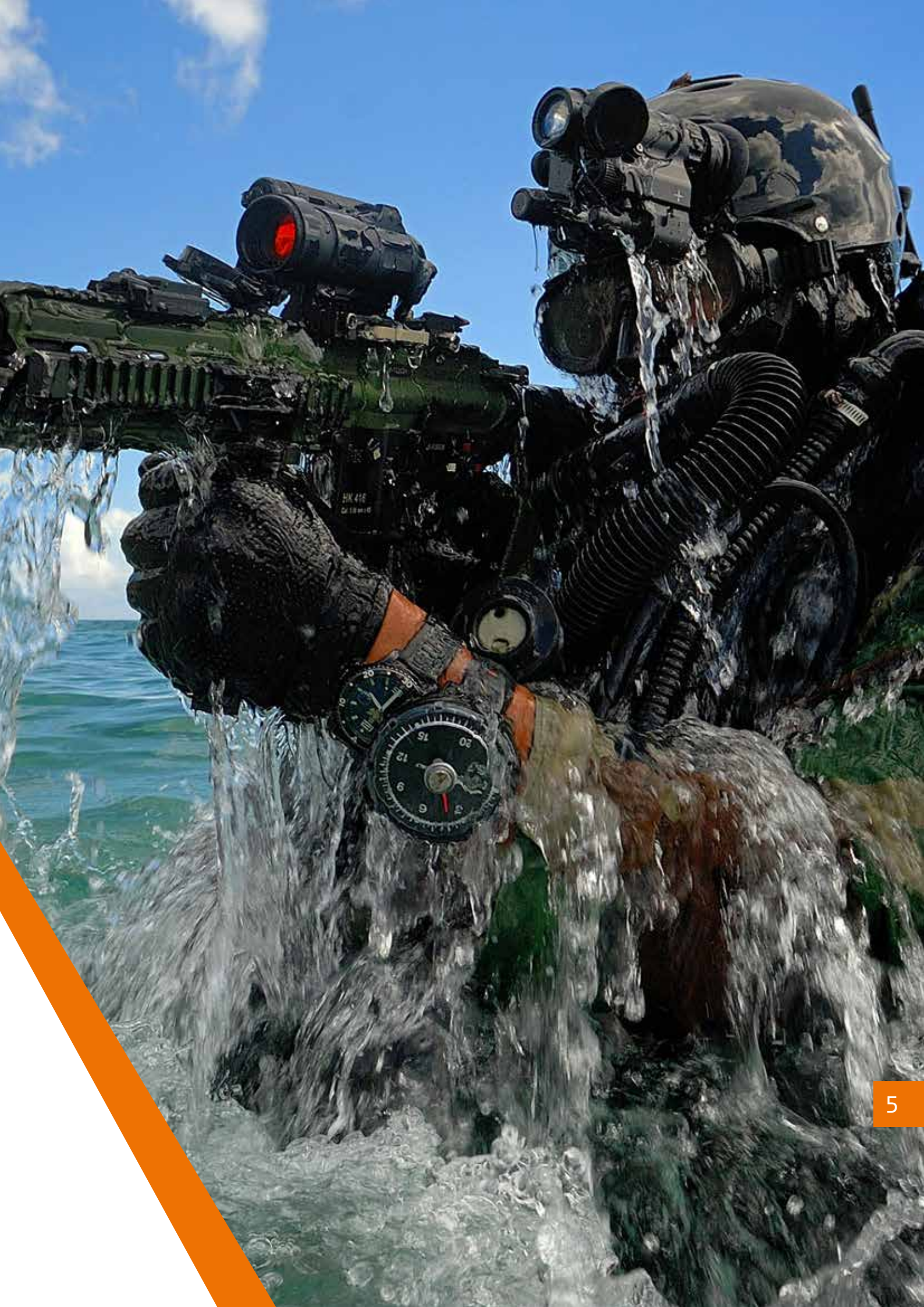
Het Korps Mariniers heeft zich door de eeuwen heen ontwikkeld tot een professionele organisatie, die bestaat uit goed opgeleide, getrainde en zeer ervaren mariniers die kunnen opereren op het moderne gevechtveld voor missies op zee, vanuit zee én aan land! Hier staan en gaan de mariniers voor. Dit is niet nieuw, het is een logische voortzetting van wat zij traditioneel gewend zijn te doen. Maar dan wel op een eigentijdse manier. Daarmee doet het Korps Mariniers nog steeds recht aan de 350 jaar geleden voorziene veelzijdigheid wat betreft optreden – over en op de grenzen van zee en land. De tijden zijn veranderd, de denklijn niet.

Het Korps Mariniers opereert in een steeds veranderende wereld en weet daarmee om te gaan. Meegaan met die veranderende wereld is niet alleen een operationele noodzaak, het komt ook voort uit een gevoel van verantwoordelijkheid naar de mariniers die sinds 1665 het Korps hebben opgebouwd. En zo levert een eeuwenoude traditie ook een morele verplichting op voor een eigentijds perspectief.

Veranderlijke wereld

De Nederlandse economie is grotendeels gebaseerd op maritieme handel vanuit en naar Nederland.

De handel die Rotterdam en onze andere havens bereikt, komt natuurlijk wel ergens vandaan en gaat ergens naartoe. Door globalisering van de wereldhandel en door technologische ontwikkelingen zijn dreigingen minder plaatsgebonden geworden. Ook raakt het ons hierdoor direct en indirect sneller dan voorheen. Wat eerder een risico ver weg was, is nu een reële bedreiging die dicht bij huis tastbare effecten heeft.

Conflicten en de 'tegenstander' veranderen. Grenzen van een conflict zijn onduidelijk en verschuiven. Tegenstanders die opgaan in de massa. Daarbij komt dat potentiële tegenstanders slim en creatief zijn, out-of-the-box denken en

dat ze er steeds naar streven om óns te verrassen. Om ons juist dáár te treffen waar wij het meest kwetsbaar zijn.

En tegelijkertijd doen zich rampen voor, zoals overstromingen, orkanen en aardbevingen, of breken ziektes uit die moeilijk in te dammen zijn. Ook vluchtelingenstromen uit het Midden Oosten en Noord Afrika beginnen hun impact op onze regio te krijgen. Kortom, een zeer diffuus en continu veranderend wereldbeeld waar mariniers vaak snel en onverwacht moeten optreden.

Succes bij het brengen en bestendigen van veiligheid in zo'n snel veranderende wereld hangt af van vele factoren,

zoals de mate van aanpassen en de mate van anticiperen. Dat betekent dat het Korps Mariniers zich steeds afvraagt hoe ze nóg beter word in het eerder voorzien, respectievelijk hoe beter voorspellen (proactief) en hoe in nog beter en sneller aanpassen (reactief). Voorspellen, zo blijkt uit de recente crises, is lastig. Dan moeten mariniers snel kunnen reageren als dat nodig is. Het huidige wereldbeeld vraagt om snelheid, van zowel denken als handelen.

Mariniers anno 2015

De Koninklijke Marine en het Korps Mariniers zijn van oudsher via het element water met elkaar verbonden. Sindsdien zijn en worden mariniers wereldwijd ingezet voor vrede en veiligheid. Natuurlijk als onderdeel van maritieme gevechtseenheden en taakgroepen, maar ook zelfstandig en in allerlei combinaties met andere strategische partners. Bij uitstek een expeditionair onderdeel van de Nederlandse krijgsmacht, bedoeld om waar ook ter wereld op te treden. De officiële wapenspreuk van het Korps is dan ook niet voor niets Qua Patet Orbis – zo wijd de wereld strekt. Mariniers zijn gespecialiseerd in het uitvoeren van operaties op de grens van zee en land, in speciale operaties, en in het opereren onder extreme klimatologische en geografische omstandigheden - van arctische gebieden tot vochtige hitte van oerwouden, van hooggebergte tot hete en dorre woestijnen.

Mariniers zijn grenzeloos veelzijdig qua taakuitvoering. Van (maritieme) speciale operaties, het ontzetten van mensen in benaderde posities (op zee en aan land), het oppakken van oorlogsmisdadigers of anderen die een bedreiging vormen, het uitvoeren van velerlei patrouilles, het opzetten van roadblocks en inrichten van observatieposten, het ruimen van niet-ontplofte munitiesoorten, het bestrijden van drugstransport en -handel, het bergen van lichamen na ongelukken, het evacueren en beschermen van (boot)vluchtelingen en ontheemden, het verlenen van noodhulp, het uitvoeren van boardings, etc, etc.. Van bijdragen aan interventieoperaties en gevechtmissies, via vredesmissies, het brengen van veiligheid en stabiliteit in ontwrichte gebieden en capaciteitsopbouw, tot militaire bijstand, ordehandhaving en humanitaire operaties. Voor deze taken telt het Korps vandaag zo'n 3.000 speciaal geselecteerde en goed getrainde militairen.

Tegen de achtergrond van ver en lang van huis ontwikkelde de marine al heel vroeg een concept voor flexibel expeditionair militair optreden in andere delen van de wereld waar Nederlandse belangen in het geding waren. Voor missies 'in den vreemde' moet je vaak zelf voorzieningen meenemen

of improviseren. Dat weten ze bij de marine al meer dan 527 jaar. Tegenwoordig zijn bijvoorbeeld naast havens ook vliegvelden essentieel. Het mooie is dat Nederland met grote marineschepen zelf beschikt over drijvende 'havens' en 'vliegvelden', van waaruit waar en wanneer dan ook ter wereld eenheden op schepen, booreilanden en aan land kunnen worden ingezet en ondersteund. Vanuit een dergelijke basis op zee kunnen we namelijk onafhankelijk van infrastructuur of steun aan land, vooral in internationaal verband, in alle kustgebieden operaties uitvoeren. En dit gebeurt dan ook regelmatig, zoals in Honduras in 1998, in Albanië in 1999, in Liberia in 2004, in Suriname in 2006, Haïti in 2008, rond Somalië vanaf 2008 tot heden – laatst nog met Zr.Ms. Johan de Witt gedurende de EU-missie Atalanta. Tot slot is begin dit jaar Zr.Ms. Doorman van West-Afrika teruggekeerd van haar bijdrage aan de strijd tegen ebola. Tegenwoordig beschikt de Koninklijke Marine over schepen, mariniers en een staf, de Netherlands Maritime Force. Gezamenlijk zijn zij in staat complexe expeditionaire operaties vanaf zee te plannen, uit te voeren en aan te sturen. In 2016 hebben ze binnen de NAVO die taak dan ook als lead nation in het kader van de Nato Response Force!

Tot slot

Na 350 jaar is het Korps Mariniers als onderdeel van de Koninklijke Marine nog altijd in beweging. Voortdurend zorgen voor relevante capaciteiten die snel en expeditionair inzetbaar zijn, en die een verschil maken. Daar staat het Korps Mariniers nog steeds voor, Qua Patet Orbis!

Wilt u meer weten over onze mariniers, bezoek ook eens het Mariniersmuseum (www.mariniersmuseum.nl) aan de Wijnhaven in Rotterdam.

Aankomst 'Colditzgroep'
in Oflag VIA, juli 1940

WEBTENTOONSTELLING NEDERLANDSE KRIJGSGEVANGENEN 1940/1945

WWW.TWEEDEWERELDOORLOG.NL/KRIJGSGEVANGENEN

Op zaterdag 21 november heeft het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in samenwerking met het Nationaal Comité 4 en 5 mei in Amersfoort de digitale tentoonstelling Nederlandse krijgsgevangenen 1940/1945 gepresenteerd. Deze tentoonstelling maakt deel uit van de webportal www.tweedewereldoorlog.nl. Op deze website worden tal van thema's, zoals koopvaardij, collaboratie, gijzelaars, de Jodenvervolgung of de bevrijding, op een toegankelijke en visueel rijk geïllustreerde wijze voor het voetlicht gebracht. Met het ontbreken van het thema krijgsgevangenschap ontstond bij het NIMH het idee om in samenwerking met het Comité in de vorm van een webtentoonstelling dit thema onder de aandacht te brengen. Aan de hand van bronmateriaal, tekeningen, brieven, documenten en foto's afkomstig uit de collecties van het NIMH schetst de tentoonstelling vanuit een persoonlijke invalshoek de contrasten te schetsen die zo kenmerkend zijn voor het thema krijgsgevangenschap. Hiermee wordt een lacune op de website opgevuld.

NEDERLANDSE KRIJGSGEVANGENEN

DOOR ERWIN ROSSMEISL

Over het thema Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap bestaat veel verwarring. Zo zijn de verschillende groepen krijgsgevangenen, en de uiteenlopende omstandigheden waarin deze militairen zich bevonden, bij velen onbekend. Bovendien hebben spannende ontsnappingsverhalen in de literatuur de beeldvorming over Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap lange tijd gedomineerd. Deze beeldvorming is eenzijdig en onvolledig. De werkelijkheid zag er complexer uit.

Op hoofdlijnen is er een viertal groepen krijgsgevangenen te onderscheiden:

In de meidagen van 1940 zijn ongeveer 20.000 Nederlandse militairen in krijgsgevangenschap afgevoerd naar Duitsland. Zij kwamen onder andere terecht in de kampen Stalag IIA Neubrandenburg, Stalag IID Stargard, Stalag IIIA Luckenwalde, Oflag VA Weinsberg en Oflag VIA

Soest, (Duitsland). Op 30 mei 1940 besloot Hitler deze groep uit hun krijgsgevangenschap in Duitsland te ontslaan.

De tweede groep is de zogenoemde 'Colditzgroep'. Deze groep, bestaande uit ca. zeventig officieren en één marine stoker, weigerde de erewoordverklaring te tekenen. Zij verbleven als krijgsgevangenen

aanvankelijk in Oflag VIA, een oude infanteriekazerne bij Soest (Duitsland). Later in dat jaar werd deze groep overgebracht naar Oflag VIII C, een kloostergebouw genaamd Amalienstift te Juliusburg. Vanwege de aanhoudende ontsnappingspogingen van deze officieren besloten de Duitsers in juli 1941 de groep over te plaatsen naar Oflag IVC Colditz. Volgens de

Terugkeer van krijgsgevangenen,
Weert, 30 mei 1945. (NIMH)

Bombardement op de *Hydrierwerke Hermann Göring*, Brüx, december 1944. (NIMH)

het beroeps-, reserve- als het dienstplichtig personeel, weer in krijgsgevangenschap te voeren. De reden die de generaal daarbij aanvoerde was net zoals in mei 1942, dat een aantal militairen door hun vijandig gedrag het vertrouwen, dat bij hun vrijlating in hen was gesteld, had geschonden. Het ging hierbij dus (theoretisch) om ruim 250.000 militairen. De werkelijke reden van de oproep lag echter ditmaal in het nijpende tekort aan arbeidspotentieel waarmee Duitsland kampte. Alleen diegene die door Duitse en Nederlandse instanties op bestuurlijk en economische vlak, met name in de landbouw- en voedselvoorziening, als 'onmisbaar' werd aangemerkt, kreeg vrijstelling. Het relatief grote aantal militairen dat hiervoor in aanmerking kwam, kreeg een zogeheten *Blaue Ausweis*. Eerst moesten de reserveofficieren zich melden. Zij werden hoofdzakelijk ondergebracht in Oflag XXIC Schokken/Schildberg en Oflag XXI C/Z Grüne bei Lissa, beide gelegen in het Wartheland tussen Posen en Breslau. Vervolgens werden de onderofficieren en het dienstplichtig personeel per onderdeel opgeroepen. Velen gaven geen gehoor aan deze oproep en doken onder. Uiteindelijk werden ongeveer 8.000 militairen daadwerkelijk in krijgsgevangenschap gevoerd. Het merendeel van deze 'groep van '43' kwam terecht in de kampen Stalag XIA Altengrabow en Stalag IVB Mühlberg. Vanuit dit kamp volgde voor een aanzienlijk deel van de krijgsgevangenen plaatsing bij zogeheten *Arbeitskommando's* waar zij gedwongen werk moesten verrichten. Gedurende de Duitse bezetting zijn er dus, afgezien van de aanvankelijk 20.000 Nederlandse militairen die in mei 1940 krijgsgevangen waren gemaakt en vervolgens in juni weer werden vrijgelaten, gefaseerd uiteindelijk ongeveer 11.000 Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap gevoerd. Werden aanvankelijk in 1940 'slechts' de beroepsofficieren krijgsgevangen gezet die weigerden de zogeheten 'Erewoord' verklaring te tekenen, gedurende de bezetting voerden de Duitsers nagenoeg het gehele beroepskader en reserveofficieren en uiteindelijk zelfs de dienstplichtigen in krijgsgevangenschap. De omstandigheden waarin deze

Duitsers was het onmogelijk om uit deze middeleeuwse burcht, gelegen ten zuidoosten van Leipzig, te ontsnappen.

De beroepsofficieren die de erewoordverklaring in juli 1940 wel tekenden en vervolgens waren vrijgelaten, moesten van de Duitsers zich jaarlijks ter controle melden op een van de vijf daartoe aangewezen kazernes in Assen, Breda, Bussum, Ede of Roermond. In 1941 konden zij bij de 'Eerste verplichte bijeenkomst ter controle van de voormalige Nederlandsche Weermacht' na het tonen van hun papieren weer naar huis. Bij dezelfde oproep een jaar later op 15 mei 1942 werden deze beroepsofficieren daarentegen geheel onverwachts gevangen genomen en naar Duitsland afgevoerd. De officieren speelden volgens de Duitsers namelijk een grote rol in het opkomende verzet. Ze hadden zich daarmee dus niet gehouden aan de

door hen ondertekende 'Verklaring op Erewoord'.

De beroepsofficieren kwamen terecht in de kampen Oflag XIII B Langwasser en vervolgens in Stalag 371 Stanislaw, een oude Poolse cavaleriekazerne in het oosten van Polen. In juni 1943 voegden de Duitsers de groep uit Colditz bij hen. Toen het Rode leger in 1943 in het offensief ging, besloten de Duitsers in januari 1944 Stanislaw te ontruimen en kwamen de officieren terecht in Oflag 67 Neubrandenburg ten noorden van Berlijn. Een aantal hoofdofficieren onder hen werd in juli 1944 overgeplaatst naar het kamp Oflag VIIC Tittmoning in Beieren.

De vierde groep wordt ook wel aangeduid als 'de groep van '43'. Op 29 april 1943 beval de *Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden*, General der Flieger Fr. Christiansen, alle voormalige Nederlandse militairen; dus zowel

Oflag XXI C/Z bij het tegenwoordige Leszno in Polen. (NIMH)

krijgsgevangenen militairen verkeerden liep sterk uiteen. Officieren mochten volgens de Conventie van Geneve geen gedwongen arbeid verrichten. Zij doodden de tijd met tekenen, voetballen, cabaret en studie. Verveling en onderlinge irritatie staken hierbij vaak de kop op. Voor het gros van de krijgsgevangenen, de 'groep van '43', gold dit niet. Ingedeeld in *Arbeitskommando's* waren zij met regelmaat getuige van oorlogsgeweld en namen mishandelingen hand over hand toe. Enkele tientallen Nederlandse militairen kwamen door toedoen van bombardementen, ziekte, ongelukken of mishandelingen om het leven. Ook zijn er gevallen bekend van Nederlandse militairen die bij een mislukte ontsnapping in concentratiekampen terecht kwamen. Een aantal militairen bekocht een ontsnappingspoging met de dood.

Toen de Nederlandse krijgsgevangenen in mei en juni 1945 naar Nederland terugkeerden, viel hen vervolgens een koele ontvangst ten deel. Terwijl Nederland zuchtte onder de terreur van de bezetter en talloze jongemannen in het verzet hun leven waagden en dit veelal met de dood moesten bekopen, had ons leger haar tijd lijdelijk uitgezeten in Duitsland was het oordeel. Gevoelens van schaamte en miskenning heersten bij het gros van de Nederlandse krijgsgevangenen die in mei 1945 naar Nederland terugkeerden. Heroïek viel slechts de

enkeling ten deel die succesvol wist te ontsnappen.

De webtentoonstelling *Nederlandse krijgsgevangenen 1940/1945* schetst de periode van krijgsgevangenschap van een drietal Nederlandse militairen die ieder een geheel ander verhaal vertellen: Een marineofficier die in 1940 weigert de Eerwoordverklaring te tekenen, in krijgsgevangenschap belandt en vervolgens succesvol weet te ontsnappen en naar Engeland weet uit te wijken. Een officier die tezamen met bijna 2.000 lotgenoten tijdens de jaarlijkse Duitse controle in 1942 plotsklaps krijgsgevangen wordt gemaakt en de gehele oorlog lijdzaam uitzit. De derde persoon is een dienstplichtige jongen die aanvankelijk na de capitulatie in 1940 zijn studie weer oppakt aan de Academie voor Beeldende Kunsten,

maar die in 1943 alsnog wordt afgevoerd en daarbij in het beruchte Duitse *Arbeitskommando Brück* terecht komt waar hij getuige is van helse werkomstandigheden, brute mishandelingen en meedogenloze bombardementen.

De tentoonstelling heeft niet de intentie een volledig overzicht van de kampen te geven en verschillende (sub)groepen inzichtelijk te maken. Zij poogt slechts een beeld te schetsen van het uiteenlopende lot dat Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap trof. Een thema in de geschiedschrijving over de Tweede Wereldoorlog dat altijd min of meer in de schaduw is blijven staan. Daarmee doet het recht aan de ruim 11.000 Nederlandse militairen die gedurende de bezetting ver van huis niet zelden getuigen zijn geweest van de meest donkere kanten van de Tweede Wereldoorlog.

Tijdverdrijf van een krijgsgevangene in Oflag XIII B. (NIMH)

Een medegevangene gevangen in een potloodschets, *Arbeitskommando Brück* (NIMH)

VRIENDENDAG 14 NOVEMBER

Op zaterdagmiddag 14 november is wederom een groot aantal vrienden naar Soesterberg afgereisd voor de tweede Vriendendag van dit jaar. Aan het begin van de bijeenkomst werd stilgestaan bij de onlangs overleden Gijs Scholten. De oud- voorzitter van de Stichting Vrienden Legermuseum heeft uit zijn nalatenschap een legaat geschonken aan onze Stichting. Zijn zoon Abel bood, met een indrukwekkende terugblik op zijn vader, dit legaat aan aan Freek Groen. Vervolgens bood zijn dochter Hilleke de opgemaakte onderscheidingen van haar vader aan aan de vestigingsdirecteur NMM Hedwig Saam. Al eerder heeft Gijs uniformstukken aangeboden aan het museum en met deze gift wordt het verhaal meer compleet. Het bestuur van de stichting gaat in overleg met het museum op zoek naar een passende bestemming voor het legaat. We streven ernaar om de naam van Gijs en wat hij betekend heeft voor de museale wereld en defensie op enige wijze voor de toekomst in het museum

zichtbaar te laten zijn. Hierna bezochten de Vrienden in groepen achtereenvolgens de tijdelijke tentoonstelling 'de Klas van '45' en de depots van het museum. De tijdelijke tentoonstelling is niet open voor het publiek. Het maakt deel uit van de educatieve functie die het museum invulling geeft vooral gericht op het onderwijs. Normaliter is deze tentoonstelling bedoeld voor de hogere klassen in het basisonderwijs. Kinderen kunnen kennis nemen van belevenissen van verschillende personen gedurende de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Het bestuur van de stichting wilde de vrienden laten zien wat het museum op dit gebied aan kinderen te bieden heeft.

Hierna was er gelegenheid om met verschillende vrijwilligers van het museum de collectie van het museum te gaan bekijken. De verhalen van de vrijwilligers hebben een ontegenzeggelijke toegevoegde waarde. Alleen al het enthousiasme

waarmee zij het publiek tegemoet traden, was een aanwinst.

In grote nieuwe 'hangars' op het museumterrein staat het deel van de collectie dat niet is opgenomen in de vaste tentoonstelling. Ook deze depots zijn niet open voor het publiek. Het is met recht een plek waar de liefhebber van materieel zijn hart kan ophalen. Maar ook vrienden die daar iets minder mee hebben, krijgen een goed inzicht in wat de omvang van dit museum is en wat er voor nodig is om het soepel te laten lopen. Aan het einde van de middag verzamelde iedereen zich weer in het museum voor de afsluiting. Onder het genot van een borrel werd de dag nogmaals doorgenomen. De dag is in alle opzichten geslaagd: er waren veel vrienden op afgekomen! En hoewel er verbeterpunten op organisatorisch gebied zijn, is het doel van de dag bereikt: Onze Vrienden een kijkje achter de schermen geven van hun museum in nauwe samenwerking met het museum zelf.

PROGRAMMA 2015/2016

- Kerstvakantie van 19 december t/m 3 januari: Stay safe! Wat wens jij een militair op missie? Tijdens de kerstvakantie staat het NMM in het teken van de militaire kerstviering. Jaarlijks brengen vele militairen de kerst door ver van huis en familie. Wat zou jij hen willen wensen? In het museum is een ruimte als 'basecamp' ingericht waar middels mooie foto's wordt geïllustreerd hoe kerst in missiegebieden wordt gevierd. Hierbij worden missiegebieden Mali, Afghanistan en Irak uitgelicht. Museumbezoekers kunnen in het basecamp een kerstwens schrijven en deze deponeren in de postzakken. De kleintjes kunnen een kerstkaart kleuren. Alle kerstkaarten zullen aan het eind van de kerstvakantie richting de missiegebieden verstuurd worden!
- Festival militair culinair op 27 & 28 februari 2016: Tijdens het militaire food-festival ervaar je hoe militairen in het veld te eten kregen. Festivalbezoekers kunnen kookdemonstraties met diverse militaire veldkeukens bekijken en de maaltijd van een militair proeven. Liever een culinaire hap? Vanuit de veldkeukens worden culinaire varianten op klassiek militaire recepten geserveerd.
- Nacht van de militaire muziek op 19 maart 2016
- Open depotdagen op 16 & 17 april 2016

VRIJWILLIGER IN HET NMM

DOOR HERMAN NAGTEGAAL

Ik ben Herman Nagtegaal, 65 jaar, nog steeds gelukkig getrouwd, 2 kinderen en sedert oktober 2014 met pensioen. Daarvoor 1 ½ jaar met de VUT (oude regeling).

'heilige' te zijn. Iets nieuws helpen opstarten, nieuwe uitdagingen aangaan, heb ik altijd als zeer positief ervaren. Samenwerken, met mensen omgaan op een laagdrempelige wijze, wel binnen bepaalde grenzen, is voor mij zeer belangrijk. De 'toon' maakt de muziek en men leert elke dag. Welke leeftijd men ook heeft. Dit zijn voor mij normale waarden.

Ik wilde altijd varen. Kapitein worden. Het is iets anders gelopen. Op mijn 16^e ben ik begonnen bij de Koninklijke Marine. Ik werd aangenomen als telegrafist. Na de basisopleiding geplaatst op Hr. Ms. van Nes en na plm. 6 maanden op Hr. Ms. van Galen. Brevetten gehaald en daarna geplaatst op Hr. Ms. Onvermoeid bij de Mijndienst.

Indien u het bovenstaande leest zult u wellicht begrijpen waarom ik als vrijwilliger bij het Nationaal Militair Museum terecht ben gekomen. Ik vind er alles wat ik graag doe en de afgelopen maanden is de sfeer, na een gewenningsperiode, onder de vrijwilligers uitstekend te noemen. Ook de omgang met de vaste staf, niemand uitgezonderd, vind ik zeer goed. We zijn in opbouw, er gaat wel eens wat mis maar er zit zeker een positieve vooruitgang in. Maar niet alles kan meteen gerealiseerd worden. Dit maakt de uitdaging ook zo leuk. Er wordt geluisterd en we worden als vrijwilliger serieus genomen. Ik hoop nog 9 jaar en 2 maanden bij het NMM te mogen werken.

Toen heb ik gesolliciteerd bij de MLD voor de functie onderzeeboot bestrijder. Ben geslaagd op de Beachcraft als telegrafist en waarnemer. Daarna als onderzeebootbestrijder middels VSQ1 (opleidingssquadron) op de S-2N (gemodificeerde 'tracker'). Ik werd overgeplaatst naar VSQ 320. De Neptune was het vliegtuig bij VSQ 320. Een geweldig vliegtuig en ik ben er nog steeds zeer enthousiast over. Geweldig 2 jaar operationele diensttijd gehad bij 320.

Na mijn 6 jaar en 4 maanden diensttijd ben ik overgestapt naar de Douane. Aldaar heb ik 40 jaar gewerkt. Ik heb mijn loopbaan afgesloten als operationeel teamleider op Schiphol bij Douane Passagiers. Het is een zeer actieve, soms spannende, leerzame en afwisselende periode geweest en op mijn lijf geschreven. Zou beiden zeker over doen als dit mogelijk zou zijn.

Ik ben altijd een mensen-mens geweest. En een teamplayer met een eigen inbreng. Ben soms iets te enthousiast en kijk niet naar een functie maar beoordeel iemand op zijn functioneren en op zijn mens-zijn. Normen, waarden en integriteit zijn voor mij belangrijk zonder een

In het depot stond zorgvuldig bewaard de stafauto van de Inspecteur Generaal der Krijgsmacht.

DE TROEPENMAGT IN SURINAME

DOOR ELLEN KLINKERS

In Suriname werd de onafhankelijkheid aan de onderhandelingstafel gerealiseerd en niet met militaire middelen bevochten. Toch was de geleidelijke weg naar zelfstandigheid wel degelijk van invloed op het functioneren van de troepenmacht vanaf 1954 toen Suriname een autonoom gebiedsdeel werd binnen het Koninkrijk. De troepenmacht vertegenwoordigde het laatste stukje Nederlands gezag in Suriname, maar werd tegelijkertijd veel behoedzamer in haar optreden in vergelijking met haar optreden in vooroorlogs Suriname. Dat kwam zowel tot uitdrukking in taken, optreden als in de samenstelling van de troepenmacht.

Behalve de defensie tegen een externe vijand, bleef als vanouds het verlenen van militaire bijstand aan de politie in tijden van onrust en op verzoek van de Surinaamse autoriteiten ook gedurende de autonomie een taak van de troepenmacht. Zo stond de troepenmacht standby tijdens stakingsperiodes in 1969 en 1973 en kort voor de onafhankelijkheid in 1975. Oefeningen Handhaving Openbare Orde werden belangrijk, maar tot daadwerkelijk optreden zou het gelukkig nooit komen. Opeenvolgende troepencommandanten beseften in toenemende mate dat militaire bijstand bij de binnenlandse ordehandhaving tot kritiek zou leiden in de samenleving en in kringen van de politieke oppositie. Zij kozen ervoor via materiële ondersteuning aan en training van de politie bij te dragen aan de ordehandhaving, maar de TRIS buiten het gezichtsveld te houden.

De militairen werden dan wel terughoudender in hun optreden, maar wel op andere manieren zichtbaarder in de samenleving. De troepenmacht groeide van zo'n 200 man voor de oorlog tot rond de 1000 eind jaren zestig. Patrouilles waren bedoeld als oefening maar ook als machts- en vlagvertoon om zoals het in een patrouille-instructie werd vermeld 'kwade elementen ontzag in te boezemen en van het plegen van verzet of wangedrag af te houden'.

Wat was dan de reden voor dat vlagvertoon? Waren er dan dreigingen in de jaren vijftig en zestig?

Was er werkelijk de kans dat er een militante beweging ontstond die zich van Nederland wilde losmaken toen Den Haag daar nog niet naar taalde?

Achteraf kunnen we stellen dat het rustig was in Suriname en er nauwelijks sprake was van een onafhankelijkheidsbeweging.

Destijds werd dat risico anders ingeschat. Na de

Een vaarpatrouille duwt de korjaal aan wal. (NIMH)

Ondersteuning van Otter-pantserwagens tijdens een oefening Handhaving Openbare Orde. (NIMH)

Cubacrisis bestond er in de westerse wereld de vrees dat het communisme zich als een olievlek over de regio zou verspreiden. De angst dat deze stroming naar Suriname zou overslaan werd groter toen de minister-president van buurland Brits-Guiana het communisme omarmde. Nadat in dat land een onafhankelijkheidsstrijd losbarste die de etnische tegenstellingen verscherpte, kwam die vermeende dreiging dichterbij. De inlichtingensectie, de S2 TRIS, kreeg meer belang. Zij volgde onder meer de politieke ontwikkelingen in de regio en was actief om infiltratie van en sabotage in de troepenmacht te voorkomen.

Het zoeken naar balans tussen terughoudendheid, het bewaren van afstand tot de samenleving en het

creëren van draagvlak in diezelfde samenleving komt ook tot uitdrukking in de personele samenstelling van de TRIS. Surinaamse militairen hebben altijd deel uitgemaakt van de troepenmacht. Vooral tijdens de oorlog nam hun aantal flink toe. Een deel vertrok vervolgens naar Nederlands-Indië om tegen de Japanse bezetter te vechten, maar raakte betrokken in de onafhankelijkheidsoorlog die daarop volgde. Anderen sloten zich begin 1950 aan bij het Nederlands Detachement Verenigde Naties om in Zuid-Korea te strijden tegen de Noord-Koreaanse bezetter. In eigen land vormden de Surinaamse militairen al snel een minderheid binnen de TRIS. Een deel van deze oud-strijders zou doorstromen naar het kader, een enkeling drong

Dit artikel is gebaseerd op het boek dat begin november is verschenen en is geschreven in opdracht van het Nederlands Instituut militaire Historie (nimh).

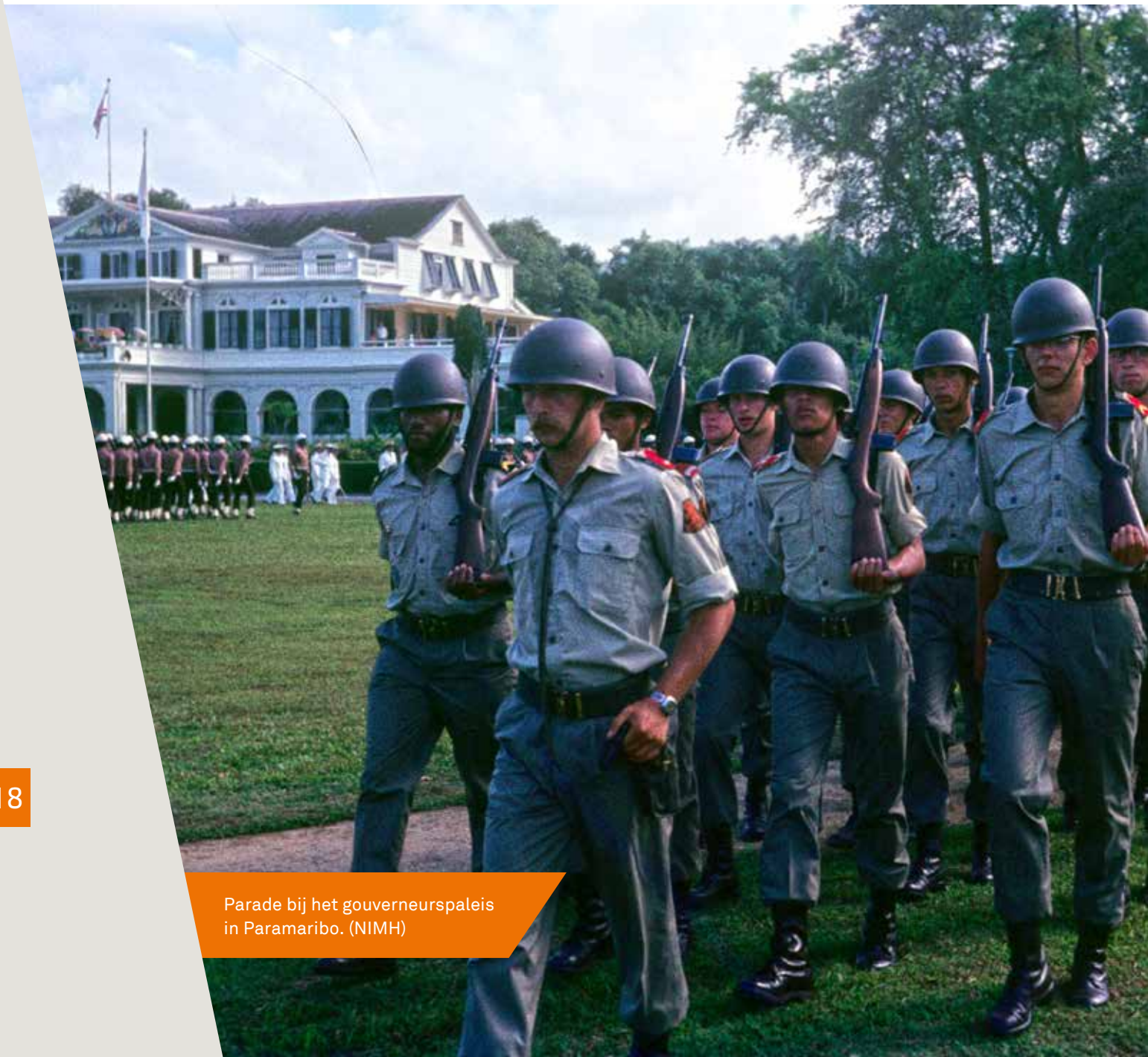
Ellen Klinkers, De Troepenmacht in Suriname: De Nederlandse defensie in een veranderende koloniale wereld 1940-1975 (Amsterdam: Boom) ISBN 978-90-8953-664-8. Prijs € 24,90.

door tot het officierskorps, maar Nederlandse militairen maakte veruit de meerderheid uit van deze troepenmacht. In de discussie over de versterking en opbouw van de troepen was de loyaliteit van de Surinaamse beroepsmilitair een terugkerend thema. Nederlandse autoriteiten vreesden verlies van controle over

de troepen als hun aandeel te groot werd. Repatriërende Surinaamse oorlogsvrijwilligers gaven aan het debat een extra dimensie. Zij hadden als militair hun loyaliteit aan het koninkrijk bewezen, maar wat als deze militair getrainde groep zich tegen het koloniaal gezag keerde? Tegelijkertijd was er het besef dat Surinaamse

militairen de troepenmacht draagvlak gaven in de samenleving. Dat argument leidde in 1963 tot een programma waarbij Surinaamse jonge mannen op vrijwillige basis in die troepenmacht dienst konden nemen, een programma dat de 'de vrijwillige dienstplicht' werd genoemd.

Eind jaren zestig werden de dilemma's waarvoor de troepenmacht stond groter. De spanningen in de samenleving namen toe, demonstraties tegen het beleid van de regering-Pengel werden massaler en heviger, terwijl de gebeurtenissen in mei 1969 op Curaçao duidelijk maakten dat het verlenen van militaire bijstand onwenselijk zou zijn. Militaire bijstand door mariniers had daar en ook in het Nederlandse parlement en

in de internationale pers tot stevige kritiek geleid. Maar toen in Suriname een langsepende grenskwestie met Guyana bijna tot een uitbarsting kwam, werd de troepenmacht juist laksheid verweten. Premier Pengel drong aan op Nederlandse militaire actie tegen de Guyanese militaire intimidatie, terwijl de Nederlandse regering de grenskwestie meer als een politiek probleem zag dan als een militaire dreiging van buitenaf. Het werd duidelijk dat er iets veranderen moest en de eigen Surinaamse inbreng in de defensie groter zou worden.

Die veranderingen voltrokken zich in rap tempo. Het begon met de invoering van de dienstplicht in Suriname in 1970. Al snel volgden plannen

Oefening Handhaving Openbare Orde op Zanderij. (NIMH)

voor de oprichting van een eigen Surinaamse paramilitaire organisatie die Nederlandse militaire bijstand overbodig zou maken. Die plannen werden aan de kant geschoven toen in 1974 werd besloten dat Suriname het daaropvolgende jaar onafhankelijk zou zijn en het na de soevereiniteitsoverdracht over een eigen krijgsmacht zou beschikken. Binnen één jaar werd de TRIS getransformeerd tot de Surinaamse Krijgsmacht. Het bleek moeilijk om de multiculturele Surinaamse samenleving in de krijgsmacht te weerspiegelen en er moest naarstig

worden gezocht naar kader en officieren die de krijgsmacht zouden leiden. Terwijl de Surinaamse Krijgsmacht werd opgebouwd, nam het aantal Nederlandse militairen af. Dat gebeurde tegen een achtergrond van oplopende spanningen tussen de voor- en tegenstanders van de onafhankelijkheid. Op 25 november 1975 leek de transformatie van de Surinaamse Krijgsmacht voltooid met de overdracht van het commando aan kolonel Elstak en het vertrek van de laatste Nederlandse dienstplichtigen uit Suriname.

Feest in de straten van Paramaribo na het uitroepen van de onafhankelijkheid, november 1975. (NIMH)

RATS, KUCH EN BONEN OF ... MEER

DOOR LUITENANT-KOLONEL B.D. DOUWE BROUWER

Wie kent niet het liedje: Rats (= ratjetoe), Kuch (= brood) en Bonen, dat is het soldatendiner, Rats, Kuch en Bonen daar doe je je maaltje mee, enz. Overigens is het niet altijd vanzelfsprekend geweest dat de soldaat eten kreeg.

Pas in 1588 werd onder leiding van Prins Maurits en Simon Stevin het Staatse Leger tactisch en logistiek hervormd. Er kwamen richtlijnen voor regelmatige verstrekking van brood en bier voor de soldaten en foerage voor de paarden. Voor die tijd moest de soldaat maar zien hoe hij aan de kost kwam. Het laat zich raden dat dit veelal stelend en rovend gebeurde.

Pas in 1912 werd er een keukenwagen, waarin warme maaltijden konden worden bereid, ingevoerd. Deze keukenwagen werd door een paard voortgetrokken. Dit type keukenwagen heeft o.a. dienst gedaan tijdens de mobilisatie en grensbewaking gedurende de Eerste Wereld Oorlog.

Na de Tweede Wereldoorlog, moest weer een leger opgebouwd worden en dat gebeurde met veelal overtollig Engels materieel. Zo werd het Benzine Kook Toestel (BKT) als kookapparaat ingevoerd bij de landmacht voor de voedsel bereiding te velde.

In 1966 kwam de Mobiele Veldkeuken Progress FKH 57/5 bij de eenheden en in 1990 werd deze vervangen door de Mobiele Veldkeuken Progress FKH 900/NL. Deze keukens werden voortgetrokken door een drietonner en later door de viertonner. De Mobiele Veldkeuken (MVK) beschikt over drie kookketels en een braadslede. De MVK werd ingedeeld op compagniesniveau en kon voor maximaal 130 personen een maaltijd bereiden. Bij tactische eenheden van bataljonsgrootte, werden de MVK's geclusterd in de "bataljonskeukengroep" onder leiding van een sergeant-kok. De MVK is tot en met 2013 in de bewapening geweest.

Ten gevolge van wetgeving met betrekking tot hygiëne en voedselveiligheid (HAACP) was het niet langer mogelijk om

verantwoord de MVK te gebruiken. De voedselveiligheid kon onvoldoende worden gegarandeerd. Daarom is in 2014 de Mobile Satelliet Keuken (MSK) ingevoerd. Dit is een container die uitgeklast kan worden. De MSK heeft twee hete lucht ovens waarin diepvries maaltijden worden geregenereerd (warm gemaakt). Ook kan in deze hete lucht oven brood worden afbakken en is er een voorziening om warm water te maken. De militair van nu heeft ruime keus: hij kan uit maar liefst 36 verschillende menu's kiezen. Dat was vroeger wel anders.

Natuurlijk is het ook mogelijk om individueel, te velde, een gevechtsrantsoen warm te maken. Dit kon bijvoorbeeld met behulp van blikjes alcoholgelei (giftig), later vervangen door gecompriëerde brandstof Trioxaan of Meta blokjes en Esbit. Tijdens missies krijgt de individuele militair meestal de beschikking over een Coleman primus voor de bereiding van individuele maaltijden.

Het eten op de kazerne is in de loop der jaren ook behoorlijk veranderd. Tot in de zestiger jaren van de vorige eeuw at de militair de maaltijden op de (pelotons)legeringskamer. Het eten werd bereid in de kazernekeuken en werd door de Kamerwacht, met hulp van andere pelotonsleden, opgehaald. Men at uit de messtins, tot

er eetzaal op de kazernes kwamen. Dit was al een hele verbetering, zeker uit hygiënisch oogpunt. Men kreeg een "drievaks" bord waar de (warme) maaltijd werd opgeschept door het keukenpersoneel. Later werd het drievaks bord vervangen door een dienblad met servies en werden de

Deze ontwikkelingen op het militaire culinaire vlak hebben natuurlijk ook veel invloed gehad op de opleiding van het militaire kokspersoneel. Werden op de militaire koksschool in Haarlem in 1979 nog rond de 1500 cursisten per jaar opgeleid, op dit moment hebben we helemaal geen koks meer (m.u.v. bij de marine aan boord van de schepen).

eetzaal aangepast en verbouwd naar zelfbedieningsrestaurants. Tegenwoordig kennen we op alle kazernes slechts het "all ranks" bedrijfsrestaurant, van PARESTO (PAarse RESToratieve Organisatie), waar slechts burgerpersoneel werkzaam is.

Op de militaire koksschool werden de dienstplichtige koks en hofmeesters voor de KL en de KLu opgeleid en natuurlijk ook de beroepskoks en hofmeesters voor deze krijgsmachtdelen. Het dienstplichtig personeel werd opgeleid om als kok bij de parate

Keukenwagen 1912 met paardentraction.

eenheden te gaan functioneren, eerst voor het Benzine Kook Toestel en later de Mobiele Veldkeuken. De dienstplichtig hofmeesters werden ingezet in de bediening in de officiers- en onderofficiersmess. Toen de bedrijfsrestaurants kwamen verdween de functie van hofmeester.

Het beroepspersoneel werd, evenals alle andere collega's onderworpen aan carrière opleidingen om bevorderd te kunnen worden. In de jaren 90, kwam men tot het besluit alle militaire horeca opleidingen te gaan certificeren. Dit betekende dat een kok, na zijn initiële opleiding, examen moest doen onder auspiciën van de Stichting Vakbekwaamheid Horeca (SVH). Deze lijn werd natuurlijk ook doorgetrokken naar de overige cursussen en opleidingen. Het resultaat was dat de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht kon beschikken over uitstekend opgeleid horeca personeel. Door deze kwaliteit impuls begon er interesse te ontstaan om door middel van wedstrijden elkaars kwaliteiten te meten. Deze wedstrijden werden veelal op en door de militaire

koksschool georganiseerd voor individuele koks, maar ook voor teams die elkaar bestreden op de Militaire Veldkeuken. Door het succes van deze wedstrijden werd contact gezocht met de organisatie van de Zilveren Koksmuts die tijdens de HORECAVA in de RAI in Amsterdam de kookwedstrijden organiseerde, met het verzoek om een militaire klasse aan de wedstrijden toe te voegen. In 1992 werd voor de eerste maal, door militairen van de drie krijgsmachtdelen, deelgenomen aan de Zilveren Koksmuts wedstrijden. Ander horeca beurzen volgden snel, de HORESCA in Zuidlaren en die in het MECC in Maastricht. Deze wedstrijden waren de kweekvijver voor de beste militaire koks en het selectie middel voor het inmiddels opgerichte Comité Culinair Krijgsmacht (CCK) om teams samen te stellen voor internationale militaire kookwedstrijden.

In 1993 werd voor de eerste maal een gouden medaille gewonnen toen het Culinair Team Krijgsmacht (CTK), Europees Kampioen werd in Boedapest. Dit succes werd in 1994 overtroffen toen het team tijdens de 7e Salon International de la Gastronomie, EXPOGAST '94 in

Luxemburg, Wereldkampioen werd in de militaire klasse. Zo'n wedstrijd bestaat uit twee onderdelen: een week menu van drie gangen (21 borden), onder het motto "warm gedacht, koud gebracht", gepresenteerd op een showtafel en een drie gangen menu, à la minute bereid op een veldkeuken, voor 150 personen. Deze, op de veldkeuken bereide menu's, worden in het restaurant verkocht. De jury neemt een aselechte steekproef van delen van het menu ter beoordeling. Het driegang menu bestond uit: Paprikasoep verrijkt met kruidenboter en slakken, een boterzachte kabeljauwtournedos met een manchet van ontbijtspek en als dessert een delicate chocolademousse, omringt door accenten van citroen saus.

De volgende grote internationale krachtmeting werd de Kook Olympiade in 1996 in Frankfurt. Jan van de Ven, meesterkok, en teamcaptain van het CTK maakte met topkok Cas Spijkers een nieuw menu voor deze wedstrijden. En weer werd een gouden medaille gewonnen. Het CTK team voor de Wereld Kampioenschappen in 1998 in Luxemburg bestond uit drie landmacht koks, een matroos en een luchtmacht-medewerker. Voor de tweede keer in successie mag het Culinair Team

Ford kantinewagen, een zeldzaam pronkstuk in de collectie.

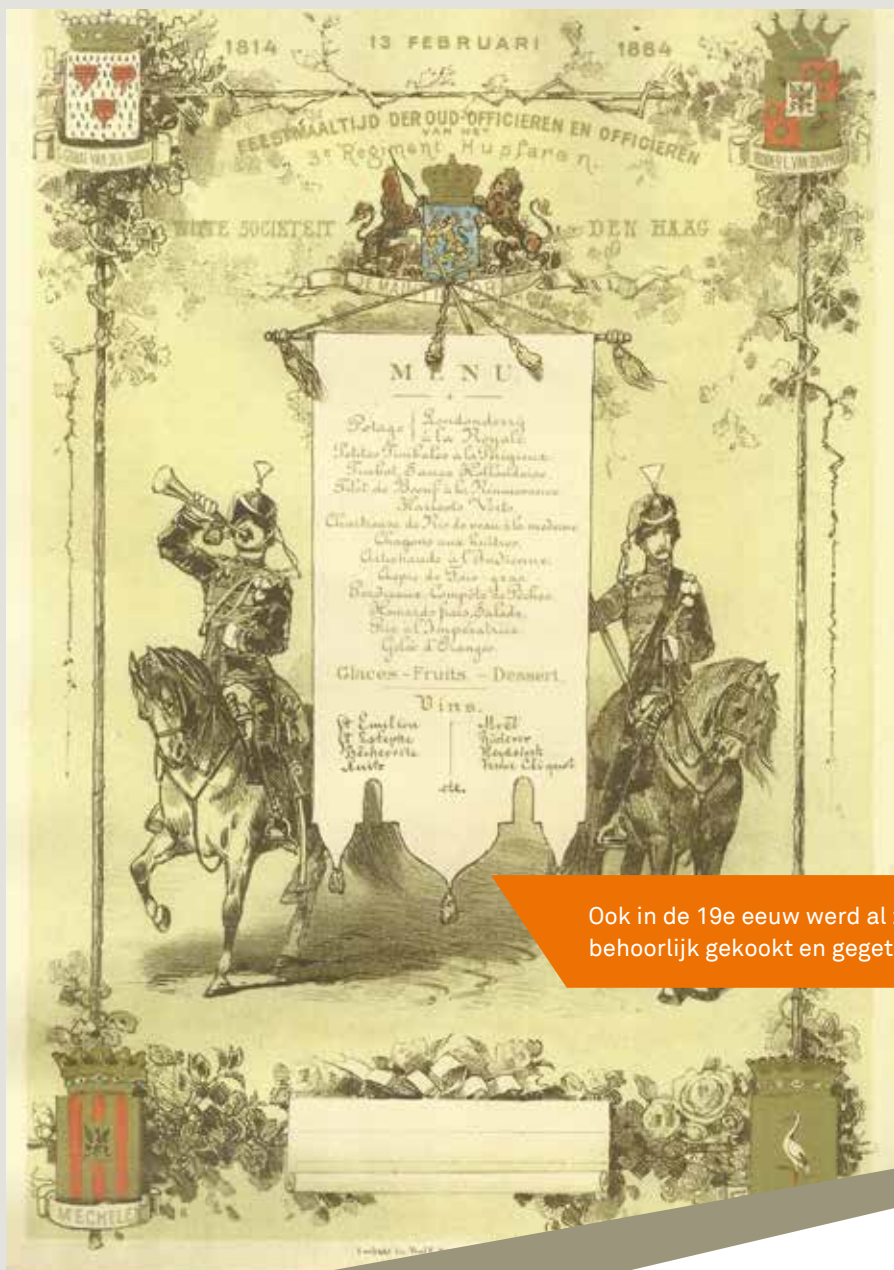
Krijgsmacht zich militair Wereld Kampioen koken noemen. Elf landen deden mee aan deze militaire klasse.

Het deelnemen aan internationale wedstrijden ging nog even door tot 2004. De militaire koks waren door de komst van PARESTO, inmiddels of (militair) omgeschoold of vertrokken naar de civiele sector. Dankzij de certificering waarmee in de militaire horeca opleiding in de 90er jaren was begonnen, zijn de meeste koks goed op hun pootjes terecht gekomen.

Het niet meer hebben van militaire koks heeft wel consequenties voor de huidige vorm van voedselvoorziening buiten de kazerne. Vanwege voedselveiligheid en hygiëne eisen worden, te velde, slechts diepvriesmaaltijden verstrekt. Dit betekent dat ook tijdens uitzendingen en missies de maaltijden bereid worden in de Mobiele Satelliet Keuken. In grote kampen en compounds, zoals in Kamp Holland in Afghanistan, wordt eventueel een civiele cateraar ingehuurd, die (N.B. conflictgebied) voor de voedselbereiding zorg draagt.

De soldaat “loopt” op zijn maag, dat wil zeggen dat eten van groot belang is voor het moreel.

Al met al moet het toch wel een beetje meer zijn dan Rats, Kuch en Bonen.

Ook in de 19e eeuw werd al zeer behoorlijk gekookt en gegeten.

Nieuwe vrienden

P. Hensen, Soesterberg
K. van Beekum, Harmelen
T. Rensen, Soesterberg
H. Dijkman, Ede
A. Ruiter, Venlo
F. van Heukelom, Veghel
D. van den Berg, Leusden
H.B.H. Vos, Soesterberg
J.G.A. Mutsaerts, Boxel
R. van Ratingen, Almere
S. van Heezik, Hilversum
N.R. Vuurboom, Almere
F. Dingemans, Hilversum
T. Fleuren, Rosmalen.
H. Tichelaar, Vlaardingen
H.J. Vos, Culemborg
G. Streefkerk, Weesp
H. Bouman, Bilthoven
K. Mastenbroek, Den Dolder
C.H. van Hunnik, Zeist
D. van Velsen, Hilversum

Ook vriend worden?

Zie www.vriendennmm.nl

Uw viendschap wordt beloond
met dit magazine en gratis toegang
tot ons museum en uitnodigingen
voor vriendendagen en vernissages.

Vergeet uw museum niet
IBAN NL72 INGB 0000 227 450
BIC: INGB NL 2a

Colofon

Magazine verschijnt 3 maal per jaar

Redactie

Erwin Vonk
Willem Bogaard
Stefan Willems
Sven Maaskant
Ruud Koot (eindredactie)

Vormgeving

Elco Roest, Nivo
in samenwerking met Fabrique

Drukwerk

Nivo, Delfgauw

Uitgever

Stichting Vrienden van het
Nationaal Militair Museum

Secretariaat

Stichting Vrienden NMM
Postbus 6, 3760 AA Soest
Tel: (085) 0036013
e-mail: secretariaatvrienden@nmm.nl
website www.vriendennmm.nl

webmaster

Jeroen Klaphake